

Tutkimusaineiston analysointimenetelmiä laadullisessa tutkimuksessa

11.6.2025

Aineiston analysointimenetelmä ja aineiston analyysi

Huomattavan moni opiskelija tekee oman kandintasoisen tutkielmansa käyttäen jotakin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Ladullisen tutkimuksen käyttö on ehkä siksi niin suosittua, koska laadullisen tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on, kuten esimerkiksi Palonen ja Kylmä (2022, s. 283) toteavat, pyrkiä ymmärtämään, miten yksilöt tai ryhmät konstruoivat todellisuutta heidän luonnollisissa olosuhteissaan. Tällainen lähestymistapa on innostava ja siinä on pieni maailmanparantamisen twisti. Ehkä juuri siksi se sopii erityisen hyvin ensimmäiseen tutkielman lähestymistavaksi.

Ammatillisesta ja tieteellisestä näkökulmasta tarkastellen tutkimuksella on yleensä peruste, miksi se kannattaa tehdä. Palonen ja Kylmä (2022, s. 282) listaavat tutkimuksen aloitusvaiheen kolmeen kysymykseen. Mitä tutkimusaiheesta jo tiedetään, on ensimmäinen kysymys. Toiseksi tarkastellaan mitä uutta tietoa saadaan ja kolmantena on tehtävän tutkimuksen merkitys alan tutkimukselle. He toteavat, että menetelmällisesti hyvin toteutetun tutkimuksen avulla saadaan luotettavaa tietoa tutkimuksen kohteesta ja tietoa voidaan hyödyntää edelleen alalla.

Usein opiskelija kertoo, että hän käyttää laadullista tutkimusmenetelmää tarkentamatta asiaa sen kummemmin. On hyvä havaita, että Hirsjärvi, ym. (2009, s. 162) huomauttavat, että kvalitatiivisia tutkimuksia tai siihen liittyviä lähestymistapoja yhteiskuntatieteissä on tunnistettu 43 nimikettä. Kirjoittajien mukaan alkuperäisen luettelon laatinut on Tesch. Teschin (1990) teos on nimeltä Qualitative Research: Analysis Types & Tools. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että ei riitä, jos kertoo tekevänsä laadullista tutkimusta. Pitää pystyä tarkentamaan, millä laadullisella menetelmällä aihettaan lähestyy.

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto hankitaan hyvin usein haastattelulla. Suosituimpia laadullisia menetelmiä lienevät teemahaastattelu (puolistrukturoitu), strukturoitu tai avoin haastattelu. Laadullisesta tutkimuksesta saa hyvän kuvan esimerkiksi Tampereen yliopiston Tietoarkiston ylläpitämästä Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirjasta (i.a). Tietoarkiston sivustolla on myös mahdollisuus tutustua kvantitatiivisen tutkimuksen vastaavaan verkkokäsikirjaan.

Tässä artikkelissa on tarkoituksena esitellä muutama analyysimenetelmä ja niihin liittyviä hyviä sivustoja ja tutkimusartikkeleita, joiden avulla oman laadullisen tutkielman aiheiston analyysi on helpompaa. Esiteltävät analyysimenetelmät ovat teemoittelu, systeemianalyysi ja diskurssianalyysi.

Teemoittelu

Teemahaastattelu on tutkimusmenetelmä ja vastaavasti teemoittelu on analyysimenetelmä. Teemoittelua voidaan tehdä siis muillekin aineistoille kuin teemahaastattelun keinoin hankitulle, johon se on luontainen menetelmä, sillä yleensä jokaisesta haastattelusta löytyy hyvin niitä teemojen elementtejä, joista on haastattelun aikana puhuttu. Millainen teemoittelu on menetelmänä? Nimensä mukaisesti aineistosta etsitään teemoja. Mikä ihme se teema sitten on? Teräs ja Toiviainen (2014, s. 84) selittävät teeman käsitettä monelta eri näkökulmalta. Heidän mukaansa yleiskielessä teema merkitsee aihetta ja johtoajatusta. Teema voi olla esimerkiksi asia, josta puhutaan. Kirjallisuudessa, he jatkavat, teema on teoksen perusajatus. Se on abstrakti idea, joka hahmottaa teoksen rakennetta ja sillä on vahva yhteys teoksen keskeisiin elementteihin, kuten esimerkiksi motiiviin. Se, mikä on tässä yhteydessä tärkeää, on se, mitä Teräs ja Toiviainen kirjoittavat seuraavaksi. He nimittäin toteavat, että teema voi ilmetä suoraan, mutta yleensä se vaatii tulkintaa. Lisäksi he kirjoittavat, että teema ja aihe ovat läheisiä käsitteitä, mutta ne tulee erottaa toisistaan. Aihe nimittäin on enemmänkin teoksen käsittelemä asia tai kohde, ja teema puolestaan vaatii lukijan tulkintaa.

Juhila (2021) nostaa esiin, että teemoittelu on yksi laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä. Sitä voidaan käytännössä pitää yhtenä sisällönanalyysin muotona. Teemoittelussa paikannetaan aineistosta tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet eli teemat. Ehkä aihe-sana auttaa ensimmäistä tutkielmaa tekevää hahmottamaan mistä on kyse. Eli etsi aineistosta (haastattelu tai kirjoitelma) ne aiheet, joista siellä puhutaan tai kirjoitetaan. Artikkelissa Worked example of thematic analysis (TA). on opastettu teemoittelun tekemiseen kädestä pitäen. Tähän englanninkieliseen tekstiin kannattaa tutustua.

Teema-analyysia eli teemoihin perustuvaa aineiston analyysimenetelmää käsitellään Teräksen ja Toiviaisen (2014, s. 85–86) mukaan usein analyysitekniikkana ja siitä käytetään nimitystä teemoittelu. Teemoittelussa on tärkeää teoreettisen viitekehyksen ja empirian vuoropuhelu, sillä ilman tätä yhteyttä aineiston raportointi jää todennäköisesti irralliseksi sitaattikokoelmaksi. Analyysitapana teemoittelu on paikallaan, kun ratkaistavana

on jokin käytännön ongelma. Toisin sanoen, miten aihetta käsitellään teoriassa ja miten aihe näyttäytyy tutkijan keräämässä aineistossa.

Teräksen ja Toiviaisen (2014) artikkelissa esitetään teema-analyysin eteneminen ja kolme esimerkkiä, jotka todennäköisesti helpottavat asian ymmärtämistä. Muun muassa siitä syystä tämä mainittu Teräksen ja Toiviaisen artikkeli on hyödyllistä lukea kokonaisuudessaan, jos harkitsee teemoittelun käyttöä analyysimenetelmänä.

Sisällönanalyysi

Hoitotiede-lehdessä 4/2022 on julkaistu Elon ym. artikkeli otsikolla Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen. Artikkeli etenee tutkimuskysymyksen asettamisesta, pohdiskellen myös sisällönanalyysin lähestymistapoja luvussa: Aineistolähteinen vai teorialähtöinen lähestymistapa (ks. artikkelin sivulta 218). Kirjoittajat esittelevät artikkelissaan sisällön analyysin vaiheet selkeästi.

Artikkelissa on näytetty konkreettisesti, kuinka alkuperäisilmauksia pelkistetään ja kuinka pelkistetylle ilmaisulle määritellään alaluokka. Kuviossa 3. Elo, ym. (s. 221) esittelevät aineistolähtöisen analyysin luokittelun etenemisen ja edelleen Kuviossa 4 (s. 222) on esitelty sisällönanalyysin tulokset koottuna kuvioon.

Tässä erinomaisessa artikkelissa on myös esimerkki analyysimatriisista. Se löytyy sivulta 223. Kirjoittajat esittelevät siinä esimerkkiaineistonsa luokat, joihin poimitaan aineistosta pelkistetyt ilmaisut.

Diskurssianalyysi

Suoninen (2021) kirjoittaa, että diskurssianalyysissä tarkastellaan kielenkäyttöä toimintana, joka rakentaa sosiaalista todellisuutta. Oletuksena on, ettei sosiaalista todellisuutta olisi olemassa sellaisenaan ilman juuri niitä kielellisiä merkityksiä, joilla sitä kulloinkin luonnehditaan. Suomisen mukaan diskurssianalyysin taustalla on sosiaalinen konstruktionismi. Pirttilän (2006, s. 34–36) mukaan diskurssianalyysiä sovelletaan kirjoitettuun tai puhuttuun tekstiin. Hänen kirjoituksessaan on esimerkkianalyysi, jonka avulla tästä menetelmästä saa hyvän esiymmärryksen. Esimerkkianalyysin aineisto on hankittu teemahaastattelulla.

Diskurssit tulee Pirttilän (2006, s. 37) mukaan nähdä analysoitavan tekstin ja kielen merkitysjärjestelmiksi. Nämä diskurssit rakentavat toisaalta sosiaalista todellisuutta ja samalla ne rakentuvat sosiaalisesti. Käytännössä diskurssit ja koodiperheet voidaan laittaa taulukkoon, jossa toisena ulottuvuutena ovat diskurssit ja toisena koodiperhe. Koodiperhe tarkoittaa perusteemaa, joka voi käytännössä esiintyä useassa diskurssina. Pietilä (2006, s. 37) selittää, että hänen tekemässään analyysissä akateeminen individualismi ja kehittämisen mahdottomuusdiskurssi rakentuu sellaisista koodiperheistä kuin henkilökunta, työuupumus, yliopistomaailma ja yksilötason kysymykset. Vastaavasti terveyden ja työkyvyn edistäminen -diskurssi perustui, hänen mukaansa sellaisiin koodiperheisiin kuin sairaus ja terveys, työterveyshuoltotoiminta ja työuupumus.

Tekstissään Pietilä, (2006, s. 40) esittelee taulukon, jossa ovat esitelty aineiston diskurssit ja koodiperheet. Se on hyvä malli, kun miettii, kuinka omaa aineistoa tulisi analysoida. Pietilä esittää riveillä koodiperheet ja

sarakkeissa ovat diskurssit. Vastaavalla tavalla koodataan oma aineisto taulukkoon.

Työkaluja analyysiin

Vaikka nykyisin analyyseihin on tarjolla työkaluja, on analyysin perusperiaatteet hyvä ymmärtää ja osata tehdä konkreettisesti itse. Aineistosta saa silloin todennäköisesti enemmän irti, kun sitä osaa tulkita itse.

Sitten kun tutkimuksen tekemisestä ja tulkinnasta on enemmän kokemusta, kannattaa tutustua näihin tarjolla oleviin työkaluihin. Esimerkiksi Williams (i.a.) esittelee Insight -nimistä ohjelmaa, jonka avulla laadullisen aineiston analyysiä voi tehdä. Nämä nykyaikaiset ohjelmat ovat hyviä ja todennäköisesti ne paranevat jatkuvasti.

Myös MAXQDA (i.a.) on teema-analyysiin tehty työkalu, jossa on tekoäly vahvasti mukana.

Lopuksi

Tutkimuksen tekeminen on osaamista ja havaintokykyä kehittävää. Kun koulussa tehdään opinnäyte, on sen yksi keskeinen tarkoitus oppia asettamaan tutkimuskysymys siten, että sen avulla voi saada luotettavaa tietoa tarkasteltavasta kohteesta. Tätä taitoa tarvitaan työelämässä.

Tutkimuskysymys ei yksin riitä, tutkimuksessa täytyy osata kerätä aineisto ja kerätty aineisto tulee myös analysoida ja peilata tutkimuskysymyksiin ja teoriaan, joita tutkimuksessa on käytetty. Kriittinen pohdinta kuuluu aina yhtenä keskeisenä osana luotettavaan tutkimukseen.

Kun oppii perusteet yhdestä menetelmästä ja analyysitavasta, on helpompi opetella myös muita tapoja.

Margit Mannila
lehtori, KTT
SEAMK

Margit Mannila on lehtori ja KTT SEAMKissa, joka innostuu erityisesti yrittäjyydestä ja ympäristöoikeudesta. Mannilan intohimona on uusien asioiden oppiminen ja hän jäsentää asioita mielellään kirjoittamalla.

Lähteet

Elo, S., Kajula, O., Tohmola, A. & Kääriäinen, M. (2022). Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen. *Hoitotiede 34(4), 215–225*. https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128987

Juhila, K. (2021). Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/ [Viitattu 04.06.2025.]

Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. (i.a). Tietoarkisto. Tampereen yliopisto.

https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/

MAXQDA. (i.a.) [teema-analyysin työkalu]. https://www.maxqda.com/thematic-analysis-software?gad_source=1&gad_campaignid=823840077&gclid=Cj0KCQjwuvrBBhDcARIsAKRrkjfNVNf-5cBBKem8_e-c43wMpzaJ0MAD0T00Q2OeRp9uv6GzajhwbH8aArjMEALw_wcB#! [Viitattu 5.6.2025].

Palonen, M. & Kylmä, J. (2022). Avoin haastattelu ja teemahaastattelu aineistonkeruumenetelminä laadullisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. *Hoitotiede*, *34*(4), 281–294. https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202301301875

Pirttilä, I. (2006). Diskurssianalyysin mahdollisuudet tutkittaessa organisaatioiden kehittämistä ja sosiaalista pääomaa. *Hallinnon tutkimus*, 25(4), https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/101434

Suoninen, E. (2021). Diskurssianalyysi Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehykset/diskurssianalyysi/ [Viitattu 5.6.2025]

Tesch, R. (1990). Qualitative Research: Analysis Types & Tools. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203989364

Teräs, M., & Toiviainen, H. (2014). Kehittävä teema-analyysi kasvatustieteen tutkimusmenetelmänä. *Aikuiskasvatus*, *34*(2), 84–95. https://doi.org/10.33336/aik.94084

Williams, B., (i.a.). How to create a Table coding qualitative data example. *Insight7*. https://insight7.io/how-to-create-a-table-coding-qualitative-data-example/ [Viitattu 5.6.2025].

Worked example of thematic analysis (TA). (i.a.). https://www.my-course.co.uk/psychology/ARM_PPSY7E/Worked%20Example%20of%20Thematic%20Analysis%20Stages%201%20and%202.pdf [Viitattu 5.6.2025].